בס"ד

פרשת פנחס: האם לעתיד לבוא יזכו הלווים בנחלה בארץ ישראל

<u>פתיחה</u>

בפרשת השבוע כותבת התורה, על חלוקת הנחלות לראשי שבטי ישראל: "לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת. לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָּיו יִתַּן נַחֲלָתוֹ". **הרמב"ן** (כו, נז) הקשה, מדוע מזכירים את ראשי שבט לוי והרי הם לא לקחו חלק בנחלה? ויישב, שייתכן שרק הלוויים הקיימים קיבלו בעת נחלת הארץ, חלק בערי הלווים, ולכן נמנו. לחלופין, כל הלווים קיבלו חלק בערי הלווים, הסיבה שמנו את ראשי אבות הלווים היא, שלא מכובד שיימנו את כל השבטים חוץ מהם. ובלשונו:

> "ואלה פקודי הלוי: לא ידעתי למה ימנה בני לוי, ומה תועלת עתה במניינם. אולי לאלה נתנו הערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם, לא לנולדים אחרי כן. או שנעשה להם לכבוד לפני השם, שלא יהיה לגיון של מלך פחות שלא ישגיחו עליו למנותו כשאר העם. והזכיר עמרם ואשתו, כי בני לוי ימנו לשנים לכהנים ולוים וראוי לפקוד אהרן ובניו לעצמן."

בעקבות התורה העוסקת בפרשת הנחלות, נעסוק השבוע בדיני ירושת הארץ. נראה את מחלוקת האמוראים והמפרשים, כיצד התחלקה ארץ ישראל כאשר נכנסו אליה בני ישראל. כמו כן נעסוק בשאלה האם לעתיד לבוא תתחלק ארץ ישראל לנחלות, כיצד תתבצע החלוקה, והאם בניגוד לחלוקה שבימי משה, הלווים לעתיד לבוא יזכו גם הם בנחלה.

<u>יוצאי מצרים ויורשי הארץ</u>

כיצד התחלקו הנחלות כאשר נכנסו בני ישראל לארץ ישראל? לכאורה בפסוקים שבפרשתנו ישנה סתירה, שכפי שנראה להלן מתייחסת אליה הגמרא במסכת בבא בתרא (קיז ע"ב), ומביאה שלוש דעות ליישובה:

מצד אחד, בפרשת פנחס (כו, נה) כותבת התורה "לְשִׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ", משמע שהנחלה מתחלקת על בסיס האבות שיצאו ממצרים, ולכן אם לראובן שיצא ממצרים נולדו במדבר חמישה ילדים, ולשמעון שיצא ממצרים נולד ילד אחד, שתי המשפחות מקבלות חלק שווה. **מצד שני**, גם כתוב, "לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת" (כו,נג) משמע שהנחלה מתחלקת על בסיס הילדים שנכנסים לארץ ('לאלה'), ללא תלות באבות. כאמור, נחלקו ביישוב הסתירה:

א. **רבי יאשיה** סובר, שהנחלות התחלקו על פי ראשי האבות מיוצאי מצרים, וכדברי הפסוק הראשון. את הפסוק השני יישב, שכוונתו להורות שמי שהיה קטן בן עשרים בכניסה לארץ, לא זכה בחלק מנחלת אביו. ב. **רבי יונתן** חלק וסבר שהנחלה התחלקה לנכנסים לארץ, וכדברי הפסוק השני. את הפסוק הראשון יישב, שכאשר מדובר בשני אחים, אז האופן בו מתחלקת הארץ שונה, ותלוי גם באבות היוצאים ממצרים. ג. **רבי שמעון בן אלעזר** בגישה שלישית סובר, ששני הפסוקים אמת, והארץ התחלקה ליוצאי מצרים ולבאי הארץ. משום כך, יהושע וכלב שהיו גם מיוצאי מצרים וגם נכנסו לארץ, זכו בשני חלקים[1].

<u>כיצד התחלקה הנחלה</u>

נמצא, שנחלקו האמוראים כיצד חילקו אנשי השבט את נחלתם. אלא שנחלקו הראשונים, איזה חלק בארץ קיבל כל שבט:

א. **רש"י** (פנחס כו, נד) סבר, שהארץ התחלקה על פי מספר האנשים בכל שבט, שבט גדול קיבל נחלה גדולה, ושבט קטן נחלה קטנה. את דבריו ביסס על הפסוק (שם): "לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ". אם כן, כיצד התלוננו בני יוסף (יהושע יז) שלא קיבלו נחלה מספיק גדולה ביחס לגודלם, והרי הנחלה התחלקה על פי מספר האנשים? **הראב"ד** (שטמ"ק ב"ב קיז ע"ב) יישב, שייתכן שרבים מבניהם היו קטנים מגיל עשרים כשנכנסו לארץ, ולכן לא קיבלו עבורם חלק בארץ ישראל.

עוד קשה, שהרי בפרשת ויחי (מח, ה) יעקב הכריז: "אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי", ואם הארץ מתחלקת על פי כמות האנשים, איזו משמעות יש לכך? גם אם היו נשארים להיקרא בשם 'יוסף', היו מקבלים אותה נחלה בדיוק. **רש"י** (שם) יישב, שאכן עניין זה נאמר רק לעניין החלוקה לדגלים, למינוי נשיאים וכדומה, ולא לגודל הנחלה. **הראב"ד** (שטמ"ק שם) העלה אפשרות נוספת, שייתכן שיעקב לא ידע כיצד תתחלק הארץ, וחשב שאולי כן תהיה משמעות בחלוקת הנחלה לכל מי שנקרא שבט. ובלשונו:

> "ואין לנו טענה על זה רק ממתנת יעקב שנתן ליוסף, דאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. ואם לפי מרביתן ומיעוטן נתחלקה הארץ, מה הועיל להם? ואלו היה שבט אחד כך היו נוטלים. ואפשר שלא היה יעקב יודע איך תחלק הארץ, ואמר אם תחלק לשבטים שווה בשווה, יהיו הם כשני שבטים."

ב. **הרמב"ן** (בראשית מח, ו) חלק וסבר שכל שבט קיבל חלק שווה בגודלו, מבלי להתייחס לכמות האנשים שבשבט. לטענתו, כאשר הפסוק כותב "לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ", כוונתו להורות שכאשר השבט חילק את השטח, משפחה גדולה קיבלה חלק גדול, ומשפחה קטנה חלק קטן, אבל כלל השבט קיבל אותו גודל כמו שקיבלו שאר השבטים ללא תלות בגודלו.

לפי דבריו מובן מדוע התלוננו בני מנשה על גודל הנחלה שקיבלו, שכן היו עם רב וקיבלו שטח השווה בגודלו לשאר השבטים. הרמב"ן לא קיבל יישובו של רש"י אודות אפרים ומנשה, שהרי פסוק לאחר מכן אומר יעקב: "עַל שֵׁם אֶחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם", משמע שלעובדה שהם נקראו שבטים ישנה משמעות לגבי חלוקת הארץ, שכן כל שבט קיבל חלק. ובלשונו:

> "שארץ ישראל לשבטים נתחלקה, שנים עשר חלקים שווים עשו ממנה, ונטל שבט שמעון הממועט שבהם, כשבט יהודה שמרובה באוכלוסין, ונטלו אפרים ומנשה כראובן ושמעון בשווה... ומה שאמר הכתוב (במדבר כו, נד) לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט, לעניין בתי אבות הנזכרים בפרשה דבר הכתוב, שהשבט מחלק חלקו לבתי אבות של יוצאי מצרים, ובית אב מרובה נותנין לו חלק גדול ובית אב ממועט נותנין לו חלק קטן".

---

[1] **הרב עזרא ביק** (מסכת בבא בתרא, שיעור 6) הביא את **הי"ד רמה** שביאר, שלמרות שבפועל היוצאים ממצרים לא ירשו את הארץ בגלל חטא העגל, בכל זאת מוסכם שכאשר מחלקים את הארץ, לחלוקה זו אמור להיות קשר מסוים ליוצאי מצרים, שהרי בזכות שיצאו ממצרים, בניהם שלא חטאו בחטא העגל יכולים לרשת את הארץ (אלא שנחלקו, באיזו מידה קשר זה משפיע).

קושי משמעותי לשיטה זו, שעל אף שהרמב"ן ביקר בארץ ישראל, ואף תיקן מספר פעמים את פירושו על פי ממצאים שפגש בשטח, בכל זאת כנראה לא הכיר שמות המקומות כפי שמכירים היום, ולא ידע היטב כיצד התחלקה הארץ. דבר זה גרם לו להניח שהארץ התחלקה לשנים עשר חלקים שווים, הנחה שכיום, בהתבסס על הכרת המקומות בוודאי לא נכונה (ועיין הערה [2]).

ג. **הרמב"ן** (שם) העלה אפשרות נוספת לפרש. ייתכן, שאכן חלוקת הנחלות הייתה בהתבסס על כמות האנשים בכל שבט כשיטת רש"י, וכפשט הפסוק "לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ". ובכל זאת, כאשר הבטיח יעקב לאפרים ומנשה בכורה, הבטיח להם שכל אחד מילדיהם יזכה בחלק כפול, אך בוודאי לא כרש"י שאין משמעות בחלוקת הנחלות להיותם נקראים 'כראובן ושמעון'.

<u>נחלות לעתיד לבוא</u>

בספר יחזקאל (מח, כט - לד) מובאת נבואה, המתייחסת לחלוקה הארץ לשבטים:

הגמרא במסכת בבא בתרא (קכב ע"א) דורשת שחלוקה זו שביחזקאל מתייחסת לעתיד לבוא, וכיוון שנמנים שם שנים עשר שערים לשבטים, ועוד 'שהנותר לנשיא', מסיקה הגמרא שלעתיד לבוא תתחלק הארץ לשלושה עשר חלקים, שנים עשר לשבטי ישראל ואחד לנשיא. מי הוא הנשיא? הרשב"ם מפרש שהכוונה היא למלך המשיח, שגם הוא ייקח חלק בארץ. ובלשון הגמרא:

> "ועוד תניא: עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים... אידך למאן? אמר רב חסדא: לנשיא, דכתיב: והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל. אמר ליה רב פפא לאביי, אימא: רונגר בעלמא! לא סלקא דעתך, דכתיב: והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר."

כיצד תתחלק הארץ? שבעה שבטים ינחלו מצפון לאזור ירושלים וחמישה מדרומה, ובאמצע תהיה רצועה הנקראת רצועת 'התרומה', ובה יהיו השטח המיועד לכוהנים, אחוזת הלוויים, נחלת הנשיא, העיר והמקדש. הבדל משמעותי באופן החלוקה הוא, שבעוד שהחלוקה הראשונה כללה שטחים בצורות שונות ואף בגדלים שונים (על כל פנים לשיטת רש"י שראינו לעיל, ובניגוד להבנת הרמב"ן), הרי שחלוקה זו תהיה סימטרית ושוויונית, כל שבט יקבל רצועה הנמתחת ממערב למזרח בגודל שווה.

בנוסף להבדל המשמעותי אודות דרך החלוקה, הגמרא כותבת שלעתיד לבוא הקב"ה בעצמו יבצע את החלוקה, והיא לא תחולק בגורל כפי שהיה כאשר משה ויהושע חילקו את הארץ. **המהרש"א** (ד"ה עתידה) טען שכוונת הגמרא להביע עיקרון, שחלוקה זו היא חלוקה נצחית, שכן דבר הנעשה על ידי הקב"ה הוא נצחי. עיקרון דומה ראינו בעבר (תרומה שנה א') בדברי הזוהר, שטען שבית המקדש השלישי יירד מהשמיים ולא ייבנה על ידי אדם (בניגוד להבנת הרמב"ם), שכן עליו להיות נצחי.

<u>חלוקה ללווים</u>

כאשר התורה מתייחסת לחלוקת הארץ לנחלות, היא מדגישה מספר פעמים שהלווים אינם נוטלים חלק בארץ, ודין זה אף נמנה בספר המצוות לרמב"ם כמצוות עשה. בספר יחזקאל (מח, לא) לעומת זאת, כאשר נמנים שנים עשר השערים בשערי העיר ירושלים, בכלל השערים נמנה 'שער לוי'. נחלקו הראשונים, האם ניתן ללמוד מכך שגם הלווים יטלו נחלה לעתיד לבוא:

א. **הרשב"ם** (ד"ה ועוד) **והתוספות** (ד"ה ואידך) סברו, שאכן לעתיד לבוא שבט לוי יטול חלק ונחלה בארץ. להבנתם, הסיבה שיש שלוש עשרה נחלות (שתים עשרה שבטים + הנשיא) ולא ארבע עשרה (שכן אפרים ומנשה מעלים את מספר השבטים לשלושה עשר + נשיא), היא שלעתיד לבוא אפרים ומנשה לא ינחלו שני חלקים כפי שהיה בעבר, אלא חלק אחד, חלק יוסף.

לכאורה, ההבנה שהלווים יטלו לעתיד לבוא חלק בנחלה, סותרת את שיטת הרמב"ם, שהתורה אינה עשויה להשתנות. אפשרות ראשונה ליישב, שאמנם כך דעת הרמב"ם, אך כפי שראינו בעבר (בחוקתי שנה ו') לא כל הראשונים מחזיקים בדעה זו. אפשרות שניה כתב **הרב אברהם שפירא** (חלוקת ארץ ישראל לעתיד לבוא), שאסור ללוי ליטול חלק בירושת הארץ, אבל לעתיד לבוא כיוון שמדובר בסבב שני של חלוקת ארץ הקיימת כבר ברשות עם ישראל, אין זה נחשב ירושה האסורה. ובלשונו:

> "אלא שהרשב"ם סובר, דמה שיטלו לעתיד לבוא את ארץ ישראל, אין זה מדין ירושת ארץ ישראל, כי ירושת ארץ ישראל קיבלו פעם אחת, ועתה יטלו כיוון שארץ ישראל נהייתה שלנו, ואין לבוא מכח תביעת ירושת ארץ ישראל. ועל כרחך כמו שסובר הרמב"ם שרק במקום שלוקחים מדין ירושת ארץ ישראל הופקע שבט לוי, ובארצות חוץ לארץ אחרות שאין דין ירושת ארץ ישראל אין הפקעת שבט לוי, סובר הרשב"ם שלעתיד לבוא גם בארץ ישראל עצמה."

ב. **הר"ן** (ד"ה ואידך) חלק וסבר, שגם לעתיד לבוא שבט לוי לא יטול חלק ונחלה, אלא אפרים ומנשה יזכו כל אחד בחלק, ושבט לוי ימשיך לגור בערים בהן גר כאשר משה חילק את הארץ - ערי הלווים, ובנוסף ערים סביבות ירושלים, ברצועה של המשיח. את דבריו ביסס בין השאר על פסוק בספר יחזקאל (מז, יג) הכותב "אֶשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים", מתוך כך שנאמר "יוסף **חבלים**" בלשון רבים, משמע שהוא לוקח לפחות שני חלקים בארץ, אחד לאפרים ואחד למנשה.

הוא דחה ראיית הרשב"ם מלשון הפסוק המונה את שער לוי בין שערי שאר השבטים, וטען שפסוקים אלו אינם דנים בענייני הנחלות, אלא מטרתם להוות זיכרון לשבטי ישראל וכבוד להם. וטעם הדבר שאפרים ומנשה לא נמנים שם, אלא נמנה שבט יוסף, הוא מחמת כך שלא לכל הדברים נקראו אפרים ומנשה שבטים, אלא בעיקר לעניין הנחלות.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו[3]...

---

[2] עם זאת, גם שיטת רש"י שכל שבט קיבל נחלה לפי מספר אנשיו לא ברורה דיה. שכן בפרשתנו מופיע מניין בני ישראל, ובו שבט בנימין מונה 45,600, ושבט יהודה 67,500. השטח של יהודה גדול פי כמה וכמה מהשטח של בנימין, הרבה יותר מהיחס המספרי ביניהם. ייתכן שעשו שקלול של מספר האנשים ואיכות הקרקע, ולכן לדוגמא שבט יהודה קיבל שטח גדול בגלל מספר אנשים, אך שטח זה גדל משמעותית ונהיה ענק, בגלל שהוא חולש על שטח מדברי, הנמוך באיכותו. בנימין קיבל את מרכז הארץ, הטוב באיכותו, ולכן קיבל שטח קטן.

[3] **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com